

Asia: VN/3799/2024

Luonnos hallituksen esitykseksi laiksi kolmansien maiden kansalaisten maahantulon ja oleskelun edellytyksistä tutkimuksen, opiskelun, työharjoittelun ja vapaaehtoistoiminnan perusteella annetun lain muuttamisesta

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

Diakonissalaitos kiittää mahdollisuudesta lausua aiheesta. Diakonissalaitos on yleishyödyllinen säätiökonserni, joka rakentaa oikeudenmukaisempaa yhteiskuntaa. Lähes 160-vuotias säätiö tarjoaa yhdessä omistamansa yhteiskunnallisen yrityksen Rinnekotien kanssa vaikuttavia sosiaali- ja terveyspalveluja erityistä tukea tarvitseville ihmisille. Toiminnasta saadulla tuotolla tuemme kaikkein haavoittuvimmassa asemassa olevia yleishyödyllisen työmme kautta.

Diakonissalaitos on tehnyt maahantulijoiden kanssa töitä yli 30 vuoden ajan. Tällä hetkellä tuemme muun muassa yksin alaikäisinä maahan tulleita nuoria, kidutettuja ja sotatraumatisoituneita, paperittomia ja Itä-Euroopan liikkuvaa väestöä. Toimintaa on sekä Suomessa että lähtömaissa.

Diakonissalaitos antaa lausuntonsa kansainvälisten opiskelijoiden tilanteen näkökulmasta. Kansainväliset opiskelijat ovat näkyneet Diakonissalaitoksen toiminnoissa enenevästi vuodesta 2024 lähtien. Heitä kohdataan eri puolilla maata: esimerkiksi matalan kynnyksen kohtaamispaikoissa, nuortenpalvelu Vamoksen toiminnassa sekä työllistämistä ja opintopolkuja edistävien hankkeiden toiminnoissa. Vuoden 2025 aikana Diakonissalaitos kohtasi noin 300 ulkomailta saapunutta opiskelijaa, joko kasvokkain tai muiden kanavien kautta.

Toimeentulotuen vaikutus opiskelijan oleskeluun

Esityksen säännöskohtaisissa perusteluissa mainitaan, että jos opiskelija olisi turvautunut toimeentulotukeen tai jos toimeentulotuen hakeminen tulisi ilmi opiskelijan perheenjäsenen tekemän hakemuksen seurauksena ja toimeentulotukea olisi myönnetty, olisi ennen päätöksentekoa selvitettävä, millä perusteella tuki on myönnetty. Jos toimeentulotukea olisi myönnetty esimerkiksi lapsen sairauden hoitamisesta syntyneiden yllättävien kulujen seurauksena taikka muun lapsen erityisen tarpeen takia, se ei lähtökohtaisesti vaikuttaisi opiskelijan oleskelulupaan. Samanaikaisesti esityksessä painotetaan, että vähäinkin turvautuminen toimeentulotukeen johtaisi oleskeluluvan peruutukseen.

Diakonissalaitoksen kohtaamien kansainvälisten opiskelijoiden haasteet liittyvät valtaosin riittävään toimeentuloon Suomessa. Vaikeudet taloudellisessa pärjäämisessä näkyvät muun muassa ruokajakelupisteillä, kun rahaa ruuan hankkimiseen ei ole. Opiskelijat ovat olleet motivoituneita opiskelemaan, mutta moni haluaa tehdä opintojen rinnalla töitä toimeentulon varmistamiseksi. Opiskelijat ovat kuitenkin monesti saaneet harhaanjohtavaa tietoa työntekomahdollisuuksista Suomessa ja/tai mahdollisuudesta yhdistää opiskelu ja työ. Työpaikan saamisessa on alueellisia eroja, mutta yleisesti ottaen työllistyminen opintojen ohella on ollut ulkomailta tulleelle opiskelijalle erittäin haastavaa. Myös informaatio oleskelulupaprosesseista ja käytännöistä on koettu hyvin haasteelliseksi. Luotettavan ja ajankohtaisen tiedon saamiseen ennen maahantuloa ja oleskelun aikana tulee tämänkaltaisten uudistusten yhteydessä kiinnittää erityistä huomiota.

Monella kansainvälisellä opiskelijalla on todellinen ja kiireellinen tarve saada elämiseensä tukea. Toimeentulotukilain 27 §:ssä todetaan, että jokaisella maassa oleskelevalla henkilöllä on oikeus saada kiireellisessä tilanteessa tukea välttämättömän avun turvaamiseksi siten, ettei hänen oikeutensa välttämättömään toimeentuloon ja huolenpitoon vaarannu. Oikeus välttämättömään toimeentuloon ja huolenpitoon turvataan myös perustuslain 19 §:ssä. Tämän lainsäädäntöpohjan perusteella esitetty säännös, jossa määritellään vähäisenkin toimeentulotukeen turvautumisen johtavan oleskeluluvan peruutukseen, on kohtuuton. Esitys voi johtaa siihen, että toimeentulotukea jätetään oleskeluluvan peruuttamiseen pelossa hakematta todellisesta tarpeesta huolimatta. Kiristytvä lainsäädäntö sekä oikeuksiin ja tukimahdollisuuksiin liittyvä tiedon puute, yhdistettynä yleiseen viranomaispelkoon ja epävarmuuteen luvasta jäädä maahan, voi estää oikea-aikaista avun pariin hakeutumista. Tämä johtaa herkästi jo ilmenneiden haasteiden syventymiseen.

Useaa kansainvälistä opiskelijaa koskeva toivottomaksi koettu tilanne kasvattaa heidän riskiään joutua erityisen haavoittuvaan asemaan ja ajautua esimerkiksi laittomille työmarkkinoille. Laillisten työmahdollisuuksien ja julkisten tukipalvelujen puuttuessa tämä voidaan nähdä ainoana vaihtoehtona, kun etsitään mahdollisuuksia rahoittaa eläminen ja/tai äkillisen elämänmuutoksista aiheutuneet tarpeet, kuten sairauden hoitokulut. Diakonissalaitoksen toiminnassa kohdatut opiskelijat ovat itse kertoneet vaikeuksistaan löytää työtä, jolla voi turvata toimeentulon. Jotkut heistä ovat epätoivoiseksi kokemansa tilanteen takia valmiita – ja houkuteltavissa – myös epämääräisiin töihin ja työsuhteisiin. Tämä altistaa nämä opiskelijat monenlaiselle hyväksikäytölle.

Diakonissalaitoksen kohtaamisien perusteella kansainvälisillä opiskelijoilla ei ole toimivaa keskitettyä tiedonsaantikanavaa, jonka kautta he saisivat oikeaa ja ajantasaista tietoa oikeuksistaan ja

velvollisuuksistaan. He elävät pirstaloituneen sekä usein virheellisen tiedon varassa ja ovat siksikin usein vaarassa joutua tilanteisiin, joista voi seurata heille vaikeuksia myös tulevaisuudessa, mikäli he onnistuvat muutoin järjestämään asiansa pysyäkseen Suomessa. Diakonissalaitoksen verkostojen kautta on tullut ilmi havaintoja monenlaisesta epätoivoisesta toiminnasta, ja esimerkiksi prostituutiosta toimeentulon lähteenä. Toiminnassa on tunnistettu myös kasvava ihmiskaupan riski.

Diakonissalaitos katsoo, että selkeät soveltamisohjeet ja merkittävä tapauskohtainen harkinta vähäisessä turvautumisessa toimeentulotukeen tulisi olla selkeästi määritelty esityksessä. Erityistä huomiota lapsen aseman turvaamiseksi tarvitaan suunniteltaessa opiskelijataustaisten vanhempien oleskeluluvan mahdollista peruuttamista. Diakonissalaitoksen näkökulmasta riittävällä tasolla tulee huomioida myös tiedon tarve, mikä liittyy kansainvälisten opiskelijoiden tilanteisiin vaikuttaviin palveluihin ja niitä säätelevään lainsäädäntöön.

Riittävän toimeentulon täyttämisen seuranta

Hallituksen esityksessä esitetään, että opiskelijan oleskeluluvan myöntämisen edellytyksenä olevan riittävän toimeentulon täyttämistä seurattaisiin nykyistä säännöllisemmin ja useammin. Seurannassa hyödynnettäisiin muun muassa automaattista jälkivalvontaa sen selvittämiseksi, onko opiskelijalle myönnetty toimeentulotukea. Yhtenä vaihtoehtona esityksessä mainitaan mahdollisen uuden tiedonsiirtojärjestelmän rakentamisen Kelan ja Maahanmuuttoviraston väliseen tiedonsiirtoon. Diakonissalaitos katsoo, että suunnitelmissa olevien raskaiden tietojärjestelmämuutosten kokonaistalousvaikutus tulisi selvittää tarkemmin verrattuna niiden suhteelliseen hyötyyn. Maahanmuuttoviraston suorittamassa valvonnassa esille nousi 333 herätettä toimeentulotukeen turvautumisesta, tarkastellessa 37 123 opiskelijan oleskelulupaa. Esityksessäkin tunnistetaan tästä aiheutuvien kustannusten olevan korkeita, kun heräitteitä tulee ilmi vain vähän suhteessa kokonaisuuteen. Lisäksi kiinnitämme huomiota tietosuojakysymysten huolelliseen huomioimiseen seurannan mahdollisessa toteuttamisessa.

Tuominen-Hakoila Miinukka
Diakonissalaitos